تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدە بىرەر نەرسە يېيىشنىڭ دۇرۇسلىقى

﴿ لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا۟ مِنۢ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ ءَابَآئِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَـٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَٰنِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَـٰمِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّـٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَٰلِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَـٰلَـٰتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا۟ جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَـٰرَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

﴿(جىھادقا چىقالمىسا) ئەماغا گۇناھ يوقتۇر، توكۇرغا گۇناھ يوقتۇر، كېسەلگە گۇناھ يوقتۇر. (ئى ئىنسانلار!) سىلەر ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا (يەنى ئەرلىرىڭلارنىڭ، ئاياللىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە)، ئاتىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ئانىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ھەمشىرەڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، يا ئاتاڭلارنىڭ قېرىندابشلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، ئاتاڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، يا ئاناڭلارنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، يا ئاناڭلارنىڭ ھەمشىرىلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە، يا سىلەر ئاچقۇچلىرىنى باشقۇرىدىغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە (يەنى ئۆي ئىگىسى سىرتقا چىقىپ كېتىپ، ئۆي بىلەن ئاچقۇچنى سىلەرگە تاپشۇرغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە)، يا دوستلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە (ئىجازەتسىز) بىرەر نىمە يېسەڭلار گۇناھ يوقتۇر. سىلەر توپلىشىپ يېسەڭلارمۇ، يا يەككە يېسەڭلارمۇ گۇناھ يوقتۇر. سىلەر ئۆيلەرگە كىرگەن چېغىڭلاردا ئۆزەڭلارغا (يەنى ئۆيدىكى كىشىلەرگە) اللە بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار، (يەنى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەڭلار) اللە سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ ئايەتلەرنى مۇشۇنداق بايان قىلىدۇ﴾.

ـــ سۈرە نۇر 61 ـ ئايەت

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

حَرَج: (گۇناھ)، زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز لۇغەتتە تارلىق، شەرىئەتتە گۇناھ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. اللە تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ

بالا قىلىۋالغان ئوغۇللىرىنىڭ قويۇپ بەرگەن خوتۇنلىرىنى نىكاھلاپ ئالسا گۇناھ بولماسلىقى ئۈچۈن﴾[1]. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «ئىسرائىل ئەۋلادلىرىدىن ئاڭلىغانلىرىڭلارنى سۆزلەڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.»

ئىبنى ئەسىر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز ئەسلىدە تارلىق دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، گۇناھ ۋە ھارام دېگەن مەنىلەردىمۇ كېلىدۇ. ئەڭ تار دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ، دەپمۇ قارىلىدۇ. يۇقىرىدىكى ھەدىسنىڭ مەنىسى بولسا، ئىسرائىل ئەۋلادلىرىدىن ئاڭلىغانلىرىڭلارنى بىر ـ بىرىڭلارغا سۆزلەپ بەرسەڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ سۆز نۇرغۇن ھەدىسلەردە مۇشۇ مەنىدە كەلگەن.»[2]

بۇ سۆز قۇرئان كەرىمدىكى: ﴿ئۇنىڭ كۆكسىنى شۇنچە تارايتىۋېتىدۇكى﴾ دېگەن ئايەتتىمۇ تار مەنىسىدە كەلگەن يەنى ئۇنىڭ كۆكسى قاتتىق تارلاشتۇرۇۋېتىلگەن بولۇپ، ياخشىلىققا ئېچىلمايدۇ.

مَّفَاتِحَهُۥ: (ئاچقۇچىنى)، بۇ سۆز «مفتەھ» ۋە «مفتاھ» دېگەن سۆزلەرنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشلىرى بولۇپ، ئىشىكلەرنىڭ ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئېچىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىلەرنىڭ ئاچقۇچلىرى، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

بۇ سۆز قۇرئان كەرىمدىكى: ﴿قارۇنغا خەزىنىلەردىن شۇ قەدەر كۆپ بەرگەن ئىدۇقكى، ئۇلارنىڭ ئاچقۇچلىرىنى (كۆتۈرۈش) كۈچلۈك بىر جامائەگىمۇ ھەقىقەتەن ئېغىرلىق قىلاتتى﴾[3] دېگەن ئايەتتىمۇ ئاچقۇچ مەنىسىدە كەلگەن.

أَشْتَاتًا: (يەككە ـ يەككە)، بۇ سۆز «شەتتە» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈش ئىشلىتىلىشى بولۇپ، يەككە، ئايرىم، بۆلۈنگەن، چېچىلىپ كەتكەن، تارىلىپ كەتكەن دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. قۇرئان كەرىمدىكى مۇنۇ ئايەتتىمۇ مۇشۇ مەنىدە كەلگەن: ﴿بۇ كۈندە كىشىلەر قىلغان ئەمەللىرىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرۈش (يەنى نەتىجىسىگە ئېرىشىش) ئۈچۈن توپ ـ توپ بولۇپ تارىلىپ كېتىدۇ﴾[4] يەنى ئۇلاردىن بەزىلەر ياخشى ئەمەل قىلغان، يەنە بەزىلەر يامان ئەمەل قىلغان بولۇپ، چېچىلاڭغۇ ھالەتتە كېلىدۇ.

ئايەتتە بولسا، سىلەر توپلىشىپ يېسەڭلارمۇ، يا يەككە ھالەتتە يېسەڭلارمۇ، سىلەرگە ھېچ گۇناھ يوقتۇر دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

فَسَلِّمُوا: (سالام بېرىڭلار)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەسلىيم» بولۇپ، سالام بېرىش، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. يەنى سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا ئىسلام سالامى بىلەن سالام قىلىڭلار. ئىسلام سالامى «ئەسسەلامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھى» دېگەندىن ئىبارەتتۇر. بىر

[1] سۈرە ئەھزاب، 37 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىبنى ئەسىرنىڭ «ئەننىھايەت» ناملىق كىتابى.
[3] سۈرە قەسەس، 76 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە زەلزەلە، 6 ـ ئايەت.

ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «سەن تونىغان كىشىگىمۇ، تونىمىغان كىشىگىمۇ سالام قىلغىن.»[1]

«تەسلىم» دېگەن سۆز اللّٰه تائالانىڭ «ئەسسالام» دېگەن ئىسمىدىن تۈرلەپ چىقىرىلغان بولۇپ، اللّٰه تائالا پۈتۈن ئەيىب ۋە نۇقسانلاردىن سالامەتتۇر، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «اللّٰه تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى ياراتقان ۋاقىتتا، ئۇنىڭغا: سەن بېرىپ ئاۋۇ پەرىشتىلەرگە سالام بەرگىن، ئاندىن ئۇلارنىڭ ساڭا قايتۇرغان جاۋابىغا قۇلاق سالغىن، ئەنە شۇ سېنىڭ ۋە سېنىڭ ئەۋلادلىرىڭنىڭ سالامىدۇر، دېدى. ئادەم ئەلەيھىسسالام پەرىشتىلەرگە مۇنداق دېدى: ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم...»[2]

تَحِيَّة: (سالام)، بۇ سۆز ئايەتتە، سىلەر بىر ـ بىرىڭلارغا اللّٰه بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. لۇغەتتە، سالام دېگەن، مەنىدە كېلىدۇ. اللّٰه تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلار سېنىڭ يېنىڭغا كەلگەندە، اللّٰه ساڭا سالام قىلىشتا قوللانمىغان سۆزلەر بىلەن سالام قىلىدۇ﴾[3].

مُبَرَكَة: (مۇبارەك)، بۇ سۆز، ئەجىر ۋە ساۋاب بىلەن بەرىكەتلىك قىلىنغان، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەلبەرەكە» بولۇپ، ئۆسۈش، كۆپىيىش، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

طَيِّبَةً: (پاك)، بۇ سۆز، دۇئا ۋە ئىمان بىلەن پاكلانغان دېگەن مەنىنى ياكى، سالام بەرگۈچىنىڭ چىن كۆڭلىدىن چىققان پاك، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەبۇ بەكرى جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سالام اللّٰه تائالا تەرىپىدىن بەلگىلەنگەندۇر، چۈنكى، سالام قىلىشقا اللّٰه تائالا بۇيرۇغان. ئۇ سالام بەرىكەتلىك ۋە پاكتۇر. چۈنكى، ئۇ سالامەت بولۇشقا قىلىنغان دۇئا بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر ۋاقىت تەسىرى ۋە مەنپەئىتى بولىدۇ. اللّٰه تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە بىر كىشى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب قايتۇرۇڭلار (يەنى بىر كىشى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەپ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھى ۋەبەرەكاتۇھۇ دەڭلار)، ياكى ئۇنىڭ سالامىنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار (يەنى ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام دەڭلار)﴾[4] دېگەن سۆزىمۇ مۇشۇ سالامنى كۆرسىتىدۇ.»[5]

---

① ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبنى ئاستىن رىۋايەت قىلغان.
② ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەبۇ ھۇرەيرىدىن رىۋايەت قىلغان.
③ سۈرە مۇجادىلە، 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
④ سۈرە نىسا، 86 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
⑤ ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 337 ـ بەت.

www.munber.org

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

ئۇلۇغ ئىگىمىز اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: تىنى ساغلام كىشىلەر ﴿ئەماغا﴾، ﴿توكۇرغا﴾، ﴿كېسەلگە﴾ ئوخشاش ئۆزرىلىك ۋە مېيىپ كىشىلەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسە ﴿ھېچ گۇناھ يوقتۇر﴾. شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللہ تائالا كىبىرلىكنى ۋە مۇتەكەببىرلەرنى دوست تۇتمايدۇ. ئۇ بەندىلىرى ئىچىدىن كەمتەر بولغانلارنى دوست تۇتىدۇ.

ئى مۆمىنلەر! سىلەر تۇغقانلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ياكى دوستلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ياكى ئۆي ئىگىلىرى يوق چاغدا سىلەرنىڭ قاراپ قويۇشۇڭلارنى تاپشۇرغان ۋە ئاچقۇچلىرى قولۇڭلاردا بولغان ئۆيلەردىن ئىجازەتسىز ﴿بىرەر نىمە يېسەڭلار﴾ سىلەرگە گۇناھ يوقتۇر، ﴿سىلەر﴾ توپلىشىپ ﴿يېسەڭلارمۇ﴾، يا يەككە ﴿يېسەڭلارمۇ گۇناھ يوقتۇر، سىلەر﴾ قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ياكى دوستلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىگە ﴿كىرگەن چېغىڭلاردا﴾ ئۆي ئىگىلىرىگە ئالدى بىلەن سالام بېرىڭلار ۋە ئۇلارغا مۆمىنلەرنىڭ شۇئارى بولغان ئىسلام سالامىنى، ﴿اللہ بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار (يەنى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەڭلار)﴾ ئەنە شۇ سالام اللہ نىڭ بەلگىلىمىسىدۇر ۋە سىلەرگە بېكىتكەن ھۆكمىدۇر. سىلەر ئىسلام ئەخلاقلىرىنى ئۆگىنىشىڭلار، ئىسلامنىڭ سىلەرنى بەختكە ئېرىشتۈرىدىغان، دىنىڭلارغا ۋە دۇنيالىقىڭلارغا پايدىلىق بولغان توغرا تەلىم تەربىيىسىگە ئەمەل قىلىشىڭلار لازىم. اللہ سىلەرنى پۈتۈن ئىشلاردا ياخشىلىقنى ۋە ھەقىقەتنى چۈشىنىپ، تەقۋادار مۆمىنلەردىن بولسۇن دەپ، ياخشىلىق ۋە بەخت ـ سائادەت يولىنى ﴿مۇشۇنداق بايان قىلىدۇ﴾.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: اللہ تائالانىڭ: ﴿بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋالماڭلار﴾[1] دېگەن سۆزى نازىل بولغاندا مۇسۇلمانلار كېسەل، ئاجىز، ئەما ۋە توكۇر كىشىلەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشنى گۇناھ ھېسابلىدى ۋە: تاماق ئەڭ ئەۋزەل مالدۇر، اللہ تائالا مال ـ مۈلكنى ناھەق يەۋېلىشنى چەكلىدى، ئەما ياخشى تاماقنىڭ يېرىنى كۆرەلمەيدۇ، كېسەل كېسەللىك سەۋەبىدىن باشقىلار بىلەن تەڭ يېيەلمەيدۇ، توكۇر قىستىلىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېيەلمەيدۇ، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن: ﴿(تىنى ساغلام كىشىلەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسە)

[1] سۈرە بەقەرە، 188 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئەماغا گۇناھ يوقتۇر، توكۇرغا گۇناھ يوقتۇر، كېسەلگە گۇناھ يوقتۇر...﴾ دېگەن ئايىتى كەرىم نازىل بولدى.[①]

2 ـ سەئىد ئىبنى مۇسەييەب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بىر تۈركۈم كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە جىھادقا چىقىپ كەتسە، ئۆيلىرىنىڭ ئاچقۇچلىرىنى ئەما، توكۇر، كېسەل ئادەملەرگە ۋە تۇغقانلىرىغا قويۇپ قوياتتى، ھەمدە ئۇلارنى ئۆيلىرىدىكى نەرسىلەرگە ئېھتىياجلىق بولغاندا يېيىشكە بۇيرۇيتتى. لېكىن ئاچقۇچنى تۇتقانلار ئۇ ئۆيلەردىن بىرەر نەرسە يېيىشتىن قورقاتتى ۋە: ئۆي ئىگىلىرىنىڭ رازى بولماي قېلىشىدىن قورقىمىز، دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.»[②]

3 ـ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بىر قىسىم كىشىلەر ئاجىز، ئەما، توكۇر ۋە ئېھتىياجلىق كىشىلەرنى ئۆيلىرىگە ئەگەشتۈرۈپ باراتتى. ئەگەر ئۇلار ئۆيلىرىدىن يېگىدەك بىر نەرسە تاپالمىسا، ئۇلارنى ئاتىلىرىنىڭ، ئانىلىرىنىڭ ۋە الله تائالا بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە ئېلىپ باراتتى. مېھمانغا كەلگەن بۇ كىشىلەر بۇ تاماقنى يېيىشنى گۇناھ ھېسابلايتتى. چۈنكى، ئۇلارنى مېھمان قىلغانلار باشقىلارنىڭ نەرسىلىرى بىلەن مېھمان قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.»[③]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ الله تائالا: ﴿ئەماغا گۇناھ يوقتۇر، توكۇرغا گۇناھ يوقتۇر، كېسەلگە گۇناھ يوقتۇر﴾ دېدى. الله تائالا بۇ ئايەتتە ئەمادىن، توكۇردىن ۋە كېسەلدىن گۇناھنى كۆتۈرۈۋېتىلگەنلىكىنى بايان قىلدى، لېكىن بۇ گۇناھنىڭ نېمە گۇناھ ئىكەنلىكىنى بايان قىلمىدى. شۇڭا كۆپچىلىك تەپسىرشۇناسلار: الله تائالا ئۇزرىلىك كىشىلەردىن ۋە ئۇلاردىن كېيىن بايان قىلىنغان كىشىلەردىن يېمەك ـ ئىچمەك ھەققىدىكى گۇناھنى كۆتۈرۈۋېتىپ، دەپ قارايدۇ. شۇنداق بولغاندا ئايەتنىڭ مەنىسى: «سىلەر ئەما بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسەڭلار ئۇنىڭ ھەققىدە سىلەرگە گۇناھ يوقتۇر، توكۇر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسەڭلار ئۇنىڭ ھەققىدە سىلەرگە گۇناھ يوقتۇر، كېسەل بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسەڭلار ئۇنىڭ ھەققىدە سىلەرگە گۇناھ يوقتۇر» دېگەن بولىدۇ.

[①] ئىمام ئىبنى جەۋزىينىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 64 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 473 ـ بەت. ئىمام سۇيۇتىينىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 5 ـ جىلد، 58 ـ بەت.

[②] ئىمام ئىبنى جەۋزىينىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 64 ـ بەت. ۋاھىدىنىڭ «نازىل بولۇش سەۋەبلىرى» ناملىق كىتابى، 190 ـ بەت.

[③] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 334 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىينىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 64 ـ بەت.

www.munber.org

ئايەتتىكى ”غا“ مەنىسىدە كەلگەن ﴿عَلَى﴾ «في» (ھەققىدە) دېگەن مەنىدە ئېلىنغان. بۇنى ئىبنى جەرىر بايان قىلغان[①].

ھەسەن ۋە ئابدۇرراھمان ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: «بۇ گۇناھ اللہ يولىدا جىھادقا چىقالمىغان ئۆزرىلىك كىشىلەردىن كۆتۈرۈۋېتىلگەن گۇناھتۇر.» شۇنداق بولغاندا بۇ ئايەت ئىلگىرىكى ئايەتلەردىن مۇستەقىل ھالەتتە كەلگەن بولىدۇ ۋە بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان گۇناھ بىلەن يۇقىرىدىكى ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان گۇناھ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمىغان بولىدۇ. ئايەتنىڭ مەنىسى بولسا: «ئەما، توكۇر ۋە كېسەل كىشىلەر ئۆزرىلىك بولغانلىقى تۈپەيلى مۇجاھىدلار بىلەن بىللە جىھادقا چىقالماي، جىھادقا قاتنىشالمىسا، ئۇلارغا گۇناھ يوقتۇر» دېگەن بولىدۇ. شۇنداق بولغاندا بۇ ئايەتتىن كېيىنكى ئايەت مۇستەقىل جۈملە بولۇپ كېلىدۇ. ئەبۇ ھەييان «ئەلبەھرۇل مۇھىت» ناملىق تەپسىرىدە مۇشۇ قاراشنى تاللىغان.

2 ـ اللہ تائالا بۇ ئايەتتە ئاتا ـ ئانىلار، قېرىنداشلار، ھەمشىرىلەر، تاغىلار، ھاماچىلار قاتارلىق تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى تىلغا ئېلىپ، پەرزەنتلەرنىڭ ئۆيلىرىنى تىلغا ئالمىدى. بۇنىڭدىكى سىر شۇكى، بالىنىڭ مېلى ئاتىنىڭ مېلىدۇر، بالىنىڭ ئۆيى ئاتىنىڭ ئۆيىدۇر. بىر ھەدىستىمۇ مۇنداق دېيىلگەن: «سەن ۋە سېنىڭ مېلىڭ ئاتاڭنىڭدۇر.» ﴿ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا﴾ دېگەن سۆزنى تىلغا ئېلىش يېتەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن پەرزەنتلەرنىڭ ئۆيلىرى تىلغا ئېلىنمىدى. ئاتا ـ بالا ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىقنىڭ كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن بالا ئىگىدارچىلىق قىلغان مۈلك گويا ئاتىنىڭ مۈلكىدۇر. بىر ھەدىس شەرىفتە مۇنداق دېيىلگەن: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىر ئادەم بالىسىنىڭ تاپاۋىتىدىن يېسە، ئەڭ پاك نەرسە يېگەن بولىدۇ. چۈنكى، بالىسى ئۆز پۇشتىدىندۇر.»[②]

ئەبۇ ھەييان مۇنداق دەيدۇ: «﴿ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا﴾ دېگەن سۆزنى تىلغا ئېلىش يېتەرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن پەرزەنتلەرنىڭ ئۆيلىرى تىلغا ئېلىنمىدى. اللہ تائالانىڭ: ﴿ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا﴾ دېگەن سۆزى خوتۇنلىرىڭلار ۋە باللىرىڭلار بار ئۆيلەردە، دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدۇ. بالا تۇغقانلارنىڭ ئىچىدە بىرىنچى بولۇپ سانىلىدىغان كىشىدۇر. تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدە بىرەر نەرسە يېيىشكە رۇخسەت قىلىشنىڭ سەۋەبى تۇغقاندارچىلىق بولغان ئىكەن، ئەڭ يېقىن تۇغقان بولغان بالىنىڭ ئۆيىدە رۇخسەتسىز بىرەر نەرسە يېيىش ئەلۋەتتە بىرىنچى بولۇپ دۇرۇس بولىدۇ.»[③]

3 ـ بىرىگە: بىر تۇغقان قېرىندىشىڭنى بەك ياخشى كۆرەمسەن، ياكى دوستۇڭنىمۇ؟ دېيىلگەندە، ئۇ: بىر تۇغقان قېرىندىشىمنى پەقەت دوستۇم بولالىغاندىلا ئاندىن بەك ياخشى

---

① ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 67 ـ بەت.

② ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان. ئىمام بۇخارىمۇ «ئەتتارىخ» ناملىق كىتابىدا رىۋايەت قىلغان. ئىمام تىرمىزىنىڭ رىۋايىتىدە بۇ ھەدىسنىڭ لەۋزى مۇنداق: «ئۆزەڭلارنىڭ تاپاۋىتىدىن يېگىنىڭلار ھەقىقەتەن ئەڭ پاك نەرسىدۇر، پەرزەنتلىرىڭلارمۇ سىلەرنىڭ تاپاۋىتىڭلاردىندۇر.» ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 437 ـ بەت.

③ ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 474 ـ بەت.

كۆرىمەن، دېگەن. ھەسەننىڭ سۆھبەتداشلىرىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر ئۇ يوق چاغدا ئۇنىڭ ئۆيىدىن يەيدىغان نەرسىلەرنى يېگەن. ئاندىن ھەسەن كېلىپ، ئۇلارنى شۇ ھالەتتە كۆرۈپ خۇرسەن بولغان ۋە: بىز ساھابىلارنىڭ چوڭلىرىنى مانا ـ مۇشۇنداق ھالەتلەردە كۆرگەن ئىدۇق، دېگەن. بىراۋ دوستىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭ ھەميانىدىن پۇل ئېلىپ، ئاندىن شۇ پۇل بىلەن ئۇنىڭ دېدىكىنى ئازاد قىلىۋېتىدىغان ئىشلارمۇ يۈز بېرىپ تۇراتتى.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «دوستنىڭ ئورنى تۇغقاندارچىلىقتىن كۈچلۈكتۇر. دوزاخ ئەھلىنىڭ پەرياد تەلەپ قىلىشىغا قارىمامسەن، ئۇلار: ﴿شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە شاپائەت قىلغۇچىلار يوق ۋە يېقىن دوستمۇ يوق﴾[1] دېيىشىدۇ. ئۇلار ئاتىلاردىن ۋە ئانىلاردىن پەرياد تەلەپ قىلمايدۇ»[2].

4 ـ ئەرەبلەر سېخىلىق بىلەن داڭ چىقارغان. ئەنسارىلاردىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە مېھمان كەلسە، ئۇلار مېھمانلىرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يەيتتى. كەنانە قەبىلىسىنىڭ ئادەملىرى يالغۇز ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتىن سىقىلاتتى. بىراۋ تاماقنى ئالدىغا قويۇپ ئەتىگەندىن كەچكىچە ئولتۇرۇپ قالىدىغان ئىشلارمۇ يۈز بېرەتتى. ئەگەر بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشىپ بېرىدىغان ئادەم تاپالمىسا، يالغۇز يېيىشكە مەجبۇر بولاتتى[3].

5 ـ ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «﴿سىلەر ئۆيلەرگە كىرگەن چېغىڭلاردا﴾ ئالدى بىلەن ئۆيدىكى دىنىي ۋە تۇغقاندارچىلىق جەھەتتىن سىلەردىن بولغان كىشىلەرگە ﴿اللہ بەلگىلىگەن﴾ يەنى اللہ نىڭ بۇيرۇقى بىلەن كۆرسىتىلگەن ۋە اللہ تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن مۇبارەك، پاك ﴿سالامنى بېرىڭلار﴾، چۈنكى، سالام بېرىش سالامەتلىكنى تەلەپ قىلىشنى ۋە سالام بېرىلگۈچىگە ئامانلىق تىلەشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سالام بەرىكەتلىك ۋە پاك دەپ سۈپەتلەندى. چۈنكى، ئۇ مۆمىننىڭ مۆمىنگە قىلغان دۇئاسىدۇر، بۇ سالام بىلەن اللہ دىن تېخىمۇ زىيادە ياخشىلىق، تېخىمۇ پاك رىزىق بېرىشى ئۈمىد قىلىنىدۇ.»[4]

6 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿ئۆيلەرگە﴾ دېگەن سۆزى ئېنىقسىز كەلتۈرۈلگەن بولۇپ، ئاممىبابلىقنى ئۇقتۇرىدۇ. يەنى ئۆيلەردىن قايسى بىر ئۆيگە كىرسەڭلار، ئۆزەڭلارغا سالام بېرىڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «﴿سىلەر ئۆيلەرگە كىرگەن چېغىڭلاردا ئۆزەڭلارغا (يەنى ئۆيدىكى كىشىلەرگە) اللہ بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار﴾ دېگەن ئايەتتە ئۇلۇغ ئىگىمىز اللہ تائالا مۇسۇلمانلارنى بىر ئادەمگە ئوخشاتتى. ئىبنى

[1] سۈرە شۇئەرا، 100 ــ 101 ـ ئايەتلەر.
[2] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 474 ـ بەت.
[3] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد.
[4] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد.

www.munber.org

ئابباس مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر ئۆيدە ھېچكىم بولمىسا، كىرگەن ئادەم ئۆزىگە ئۆزى: پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن بىزگە سالام بولسۇن، دېسۇن»[1].

ئىبنى جەرىر تەبەرى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ھەققىدىكى قاراشلار ئىچىدە توغرا بولغان قاراش: مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرسەڭلار ئۆزئارا سالام قىلىشىڭلار دېگۈچىلەرنىڭ قارىشىدۇر. بىز بۇ قاراشنى توغرا دەپ كۈچلەندۈرۈشىمىز شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، الله تائالا ئۆيلەردىن مۇئەييەن ئۆيلەرنى خاسلاشتۇرماستىن: ﴿سىلەر ئۆيلەرگە كىرگەن چېغىڭلاردا ئۆزەڭلارغا الله بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار﴾ يەنى ئۆزئارا سالام قىلىشىڭلار، دېدى. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيلىرىگە، مەسجىدلىرىگە ۋە باشقا يەرلىرىگە كىرگەندە سالام قىلىش لازىم.»[2]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئۆيلەردىن بىرەر نەرسە يېيىش نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

بۇ ئايىتى كەرىمە ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدىن بىر نەرسە يېيىشنىڭ دۇرۇسلۇقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ، بىر - بىرى بىلەن ئۈنسى - ئۈلپەت ئېلىش، ئۆزئارا كەڭ قول بولۇش ۋە ئارىدا قىيىنچىلىق تۇغۇلماسلىق ئۈچۈن يولغا قويۇلغان بىر ئادەت بولۇپ، ئادەتتە ئۇرۇق - تۇغقانلار بىر - بىرىگە تاماق قويىدۇ. چۈنكى، بۇ ئۇلارنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئوچۇق سۆز بىلەن رۇخسەت سوراپ يېيىش ئادەتكە ئايلانغىنىدەك، ئىنساننىڭ الله تائالا بۇ ئايەتتە ئاتىغان تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدىن رۇخسەتسىز تاماق يېيىشى دۇرۇس قىلىنغان.

تەپسىرشۇناسلار الله تائالانىڭ: ﴿(ئى ئىنسانلار!) سىلەر ئۆز ئۆيلىرىڭلاردا... (ئىجازەتسىز) بىرەر نېمە يېسەڭلار﴾ دېگەن سۆزى ھەققىدە مۇنداق ئۈچ خىل قاراشقا كەلگەن:

بىرىنچى، بۇ ئايەت باللارنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرسىتىدۇ يەنى باللىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە ئىجازەتسىز بىرەر نەرسە يېسەڭلار ھېچ گۇناھ يوقتۇر، چۈنكى، ئۇ سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلارنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىككىنچى، ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان لېكىن باشقىلارنىڭ قول ئاستىدا بولغان كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداق بولغاندا خىتاب شۇ ئۆيدىكى ئەرنىڭ خوتۇنلىرىغا، باللىرىغا، خىزمەتچىلىرىگە ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدىكى بارلىق ئائىلە ئەزالىرىغا

---

[1] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 - جىلد، 448 - بەت.

قارىتىلغان بولىدۇ. بۇ ئۆيلەر ئۇلارغا نىسبەت بېرىلدى. چۈنكى، ئۇلار ئۇ ئۆيلەردە ئولتۇرىدىغان كىشىلەردۇر.

ئۈچىنچى، ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرستىدۇ. دېمەك، بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەرنىڭ ۋە خوتۇنلىرىنىڭ مىلىدىن يېيىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرستىدۇ. چۈنكى، خوتۇننىڭ ئۆيى ئەرنىڭ ئۆيىدۇر.

ئەبۇ بەكرى جەسساس ئىككىنچى قاراشنى تالLAيدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان لېكىن باشقىلارنىڭ قول ئاستىدا بولغان كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرستىدۇ. مەسىلەن: ئەرنىڭ خوتۇنى، بالىسى، خىزمەتچىسى ۋە بارلىق ئائىلە ئەزالىرى ئۇنىڭ ئۆيىدىن خالىغان نەرسىنى ئىجازەتسىز يەيدۇ. بۇ ئۆيلەر ئۇلارغا نىسبەت بېرىلدى. گەرچە ئۇلار ئۆي ئىگىسىنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەر بولسىمۇ، ئۆيلەردە شۇلار ئولتۇرىدۇ. چۈنكى، بىر ئەرنىڭ ئۆز مىلىدىن رۇخسەتسىز يېيىشىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئەقىلغا سىغىدىغان گەپ ئەمەس. شۇنداق ئىكەن، خىتابنىڭ زاھىرى مەنىسى ۋە ئۇنىڭ باشلىنىشى كىشى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ مىلىدىن رۇخسەتسىز يېيىشىنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرستىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاتىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ئانىلىرىڭلارنىڭ ئۆيلىرىدە﴾ الله تائالا ئەنە شۇ مەھرەم بولغان تۇغقانلارنىڭ ئۆزئارا مېھمان قىلىش ئادىتىگە ئاساسەن ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىدە رۇخسەتسىز تاماق يېيىشكە رۇخسەت قىلدى ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى تونۇشلۇقنى يوق قىلدى.»[1]

ئىككىنچى ھۆكۈم

قاراپ قويۇشقا تاپشۇرۇلغان كىشى ئۆي ئىگىسىنىڭ مىلىدىن يېسە دۇرۇس بولامدۇ؟

الله تائالانىڭ: ﴿يا سىلەر ئاچقۇچلىرىنى باشقۇرىدىغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە (يەنى ئۆي ئىگىسى سەرتقا چىقىپ كېتىپ، ئۆي بىلەن ئاچقۇچنى سىلەرگە تاپشۇرغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە)﴾ دېگەن سۆزىنىڭ زاھىرى مەنىسى ئۆيگە قارىغۇچىغا ئۆيىنى قاراشقا تاپشۇرغان كىشىنىڭ مىلىدىن چەكتىن ئاشۇرىۋەتمەسلىك ۋە دۆشمەنلىك قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا يېيىشنىڭ رۇخسەت قىلىنغانلىقىنى كۆرستىدۇ.

ئىكرىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئەگەر ئاچقۇچ قولىدا بولسا، ئۇنىڭ يېيىشى دۇرۇستۇر. ئۇ ئاز مىقداردا بىر نەرسە يېسە، ھېچ ۋەقەسى يوق.»

الله تائالانىڭ: ﴿يا سىلەر ئاچقۇچلىرىنى باشقۇرىدىغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە (يەنى ئۆي ئىگىسى سەرتقا چىقىپ كېتىپ، ئۆي بىلەن ئاچقۇچنى سىلەرگە تاپشۇرغانلارنىڭ ئۆيلىرىدە)﴾ دېگەن سۆزى ھەققىدە ئىبنى ئاباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 335 ـ بەت.

www.munber.org

دىگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئۇ ئۆي ئىگىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۆيدىن خورما يېيىش، سۈت ئىچىش قاتارلىقلار رۇخسەتتۇر.» [1]

مۇنداق قاراشمۇ بار: بۇ ئايەت يېتىملەرگە قارىغۇچىلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار يېتىملەرنىڭ مېلىدىن ئۇلارغا زىيان سالماسلىق شەرتى بىلەن مۇۋاپىق رەۋىشتە يېسە بولىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(يېتىمگە ۋەسى بولغانلاردىن) كىمكى باي ئىكەن، (ۋەسى بولغانلىق ھەققى ئۈچۈن) يېتىمنىڭ مال ـ مۈلكىنى يېيىشتىن ئۆزىنى ساقلىسۇن، (سىلەردىن) كىمكى يوقسۇل ئىكەن، ئۇ (ئۆز ئەمگىكىنىڭ ھەققى ئۈچۈن) مۇۋاپىق رەۋىشتە يېسۇن﴾[2].

ئۈچىنچى ھۆكۈم

دوستنىڭ ئۆيىدىن رۇخسەتسىز يېيىش دۇرۇسمۇ؟

بۇ ئايىتى كەرىمە الله تائالا ئاتىغان تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ۋە دوستلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ئىجازەتسىز يېيىشنىڭ دۇرۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئىلگىرى كىشىلەر گۇناھ بولىدۇ، دەپ باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىدىن تاماق يېمەيتتى. الله تائالا دەسلەپتە قارىغۇ، توكۇر ۋە كېسەللەرگە ئوخشاش ئۆزرىلىك ئادەملەرگە باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ئىزنىسىز بىرەر نەرسە يېيىشنى رۇخسەت قىلدى، ئاندىن پۈتۈن كىشىلەرگە رۇخسەت قىلدى. ئەگەر بىر دوستۇڭنىڭ ئۆيىگە كىرسەڭ ۋە ئۇنىڭ تامىقىدىن رۇخسەتسىز يېسەڭ، بۇ ساڭا ھالالدۇر.

ئىمام جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «بۇمۇ ھەم ئادەتتە يۈز بېرىۋاتقان رۇخسەت ئاساسىدا بولىدىغان بىر ئىشتۇر. شۇنداق بولغاندا ئادەتلەنگەن كىشى رۇخسەت بېرىلگەن كىشىگە ئوخشايدۇ. مەسىلەن بىر ئايال ئېرىدىن رۇخسەت سورىماستىن بىر توغرام ناننى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىنى سەدىقە قىلالايدۇ. چۈنكى، ئۇلار مۇنداق ئىشقا ئادەتلەنگەن بولۇپ، بىر ـ بىرىنى توسمايدۇ. رۇخسەت بېرىلگەن بىر قۇلنى ۋە توختام تۈزۈشكەن بىر قۇلنى مىسالغا ئالساق، بۇ ئىككىسى تامىقىغا بىرەر ئادەمنى چاقىرالايدۇ ۋە قوللىرىدىكى نەرسىدىن ئاز مىقداردا سەدىقە قىلالايدۇ. ئۇلارنىڭ خوجايىنىدىن رۇخسەت ئالماي تۇرۇپ مۇنداق ئىشنى قىلىشى دۇرۇس بولىدۇ.

نافىئ، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دىگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر مۇسۇلمان ئادەمنىڭ تىللىرىغا ۋە تەڭگىلىرىگە ئۇنىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىدىن ھەقلىق كىشىنىڭ يوقلۇقىنى چۈشىنىپ يەتتىم.

ئىسھاق ئىبنى كەسىر، رەسافىنىڭ مۇنداق دىگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بىر كۈنى ئەبۇ جەئفەرنىڭ يېنىدا ئىدۇق. ئۇ: سىلەرنىڭ بىرىڭلار قولىنى قېرىندىشىنىڭ

---

[1] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 474 ـ بەت.
[2] سۈرە نىسا، 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

يانچۇقىغا ياكى ھەميانىغا تىقىپ ئۇنىڭ پۇلىنى ئالالامدۇ؟ دېدى. بىز: ياق، دېدۇق. ئۇ: ئۇنداقتا سىلەر قېرىنداش ئەمەسكەنسىلەر، دېدى.»[1]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: بىر ئىنسان ئۆزىنىڭ دوستىنىڭ ئۆيىدىن ئۇ يوق چاغدا بىر نەرسە يېسە دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق ۋە ساداقەتمەنلىك مەۋجۇت. كىشىلەرمۇ مۇشۇنىڭغا ئادەتلەنگەن ۋە بۇ ئايىتى كەرىممۇ بۇنى كۆرسىتىدۇ. بىر دوست ئۆزىنىڭ يېنىدا يەنە بىر دوستىنىڭ تاماق يېگەنلىكىنى كۆرسە ناھايىتى خۇشال بولىدۇ.

الله تائالادىن بىزنى بېخىللىق ۋە ئاچكۆزلۈك كېسىلىدىن ساقلىشىنى تىلەيمىز. الله ھەقىقەتەن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، دۇئالارنى ئىجابەت قىلغۇچىدۇر.

تۆتىنچى ھۆكۈم

تاماقنى ئورتاق يېيىشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

بىر ئادەمنىڭ تاماقنى باشقىلار بىلەن ئورتاق يېيىشى دۇرۇس بولىدۇ. بۇنى الله تائالانىڭ: ﴿سىلەر توپلىشىپ يېسەڭلارمۇ، يا يەككە يېسەڭلارمۇ گۇناھ يوقتۇر﴾ دېگەن سۆزى ئوچۇق كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بىر تۈپ كىشىلەر بىر تاماققا ئىشتىراك قىلسا، ئۇلارنىڭ ئۇنىڭدىن توپلىشىپ يېيىشى دۇرۇستۇر. ئىلگىرى بىراۋ باشقا بىرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېسە، ھەمراھىدىن جىق يەپ سېلىشىدىن قورقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار يىغىلىپ تاماق يېگىلى ئۇنىمايتتى. قۇرئان كەرىم بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشكە رۇخسەت قىلدى. گەرچە بەزىلەر بەزىلەردىن ئىشتىھالىق ۋە ئاشقازىنى چوڭ بولسىمۇ، قۇرئان كەرىم ئۇلارغا بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشنى يولغا قويدى. بۇنى الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار سەندىن يېتىملەر توغرۇلۇق سورىشىدۇ، ئېيتقىنكى، «(تەربىيىلەش، ماللىرىنى ئۆستۈرۈپ) ئۇلارنى تۈزەش ياخشىدۇر، ئۇلار بىلەن (ئۇلارغا پايدىلىق بولغان رەۋىشتە) ئارىلىشىپ ياشىساڭلار، ئۇ چاغدا (يەنى ئۇلارغا قېرىنداشلارچە مۇئامىلە قىلىڭلار)، ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر﴾[2]. بۇ ئايەت ئۇلارغا يېتىمنىڭ تامىقىنى ئۆزلىرىنىڭ تامىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ، ئاندىن ھەممە بىرلىكتە ئولتۇرۇپ يېيىشنى رۇخسەت قىلدى.

بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئايەتتىن يەنە بىرى الله تائالانىڭ "ئەسھابۇل كەھف" ھەققىدىكى مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿بىرىڭلارنى بۇيرۇڭلار، بۇ تەڭگىلەرنى شەھەرگە ئېلىپ بېرىپ، كىمنىڭ تامىقى ئەڭ پاكىز بولسا، ئۇنىڭدىن سىلەرگە سېتىۋېلىپ ئېلىپ كەلسۇن﴾[3]. بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان كۈمۈش تەڭگىلەر ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ پۇلى ئىدى، تاماقمۇ ئۇلار ئارىسىدا ئورتاق ئىدى. ئۇلار بۇ تاماقنى بىللە ئولتۇرۇپ يېيىشنى

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 336 ـ بەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 220 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە كەھف، 19 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

دۇرۇس دەپ قارىغان. فىقھشۇناسلار بۇنى ”ھەممە تەڭ چىقىرىش“ دەپ ئاتىغان ئورتاقچىلىق بولۇپ، كىشىلەر سەپەر ئۈستىدە بۇ ئورتاقچىلىقنى قوللىنىدۇ.

بەشىنچى ھۆكۈم

مەھرەملەرنىڭ ئۆيلىرىدىن ئوغرىلىغان نەرسە ئۈچۈن قول كېسىلەمدۇ؟

ئەبۇ بەكرى جەسساس (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت مەھرەمنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان كىشىنىڭ قولىنىڭ كېسىلمەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، الله تائالا بۇ ئايەت بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىدىن ئىجازەتسىز يېيىشنى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئىجازەتسىز كىرىشنى رۇخسەت قىلدى. شۇڭا مەھرەمنىڭ مېلى مەھرەملەرگە مەنئى قىلىنمايدۇ. ئەگەر بىرى: ئۇنداق بولسا دوستىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان كىشىنىڭ قولىمۇ كېسىلمەسلىكى لازىم، چۈنكى، بۇ ئايەتتە ئۇنىڭ تامىقىنى ئىجازەتسىز يېيىش رۇخسەت قىلىنغان دېسە، ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىلىدۇ: كىمكى دوستىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىماقچى بولىدىكەن، ئۇ ئۇنىڭ دوستى بولمايدۇ.»[1]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: جازا گۇمان تۇغۇلغاندا ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ. مەھرەمنىڭ ئۆيىدىن بىرەر نەرسە ئوغرىلاش ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا كۈچلۈك تۇغقاندارچىلىق بولغانلىقى ئۈچۈن گۇمان تۇغدۇرىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. ئۇنىڭغا پەقەت تەنبىھ جازاسى بېرىلىدۇ.

ئالتىنچى ھۆكۈم

بۇ ئايەت رۇخسەت سوراش ئايىتى بىلەن مەنسۇخ قىلىنغانمۇ؟

بەزى تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەت الله تائالانىڭ: ﴿ئى مۆمىنلەر! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغىچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگىچە كىرمەڭلار﴾[2] دېگەن سۆزى بىلەن ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بىر مۇسۇلماننىڭ مېلى پەقەت خۇش كۆڭۈللۈك بىلەن بەرگەندىلا ئاندىن ھالال بولىدۇ» دېگەن سۆزى بىلەن مەنسۇخ قىلىنىدۇ، دەپ قارايدۇ.

توغرىسى ئۇ مەنسۇخ ئەمەس. بۇ، كۆپچىلىك تەپسىرشۇناسلارنىڭ، ئىمام ئەبۇ بەكرى جەسساسنىڭ، ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ قارىشىدۇر. ئەبۇ بەكرى جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەتتە مەنسۇخ قىلىدىغان بىر نەرسە يوق. چۈنكى، بۇ ئايەت ئۆزرىلىك كىشىلەر ۋە تۇغقانلار ھەققىدە نازىل بولغان. الله تائالانىڭ: ﴿باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغىچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگىچە كىرمەڭلار﴾ دېگەن سۆزى بولسا، ئۇلاردىن باشقا كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «بىر مۇسۇلماننىڭ مېلى پەقەت خۇش كۆڭۈللۈك بىلەن بەرگەندىلا

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 336 ـ بەت.
[2] سۈرە نۇر، 27 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئاندىن ھالال بولىدۇ» دېگەن سۆزىمۇ بۇ ئايىتى كەرىمدە تىلغا ئېلىنغان كىشىلەردىن باشقا كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ.»[1]

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ ئۇززىلىك كىشىلەرنىڭ جىھادقا چىقالماسلىق گۇناھى ياكى كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىدىن رۇخسەتسىز يېيىش گۇناھى ئەپۇ قىلىنىدۇ.

2 ـ تۇغقانلارنىڭ ئۆيلىرىدىن يېيىشنىڭ رۇخسەت قىلىنىشى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئۆرپ ـ ئادەتنىڭ تېخىمۇ كېڭىيىشىنى ۋە ئۆزئارا يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇشىنى كۈچەيتىدۇ.

3 ـ دوستلۇقنىڭ ھەققى ناھايىتى چوڭدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا دوستىنىڭ ئۆيىدىن ئۇنىڭ رۇخسەتسىز نەرسە يېيىشكە رۇخسەت قىلدى.

4 ـ تاماقنى باشقىلار بىلەن ئورتاق بولۇپ توپلىشىپ يېيىش ياكى يەككە يېيىش دۇرۇستۇر.

5 ـ ئىسلام دىنىنىڭ گۈزەل ئەخلاقنى ئۆزلەشتۈرۈش ناھايىتى زۆرۈردۇر. ئەنە شۇ ئەخلاقنىڭ بىرى ئۆيگە كىرگەندە ئۆي ئىگىلىرىگە سالام بېرىشتۇر.

6 ـ بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلمان قېرىندىشىغا سالام قىلىشىنى ياراتقۇچى الله تائالا بەلگىلىگەن بولۇپ، ئۇ: «ئەسسەلامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھى» دېگەندىن ئىبارەتتۇر.

7 ـ الله تائالا مۆمىن بەندىلىرىگە بەلگىلىگەن ھۆكۈملەر ئۇلارنىڭ مەنپەئەتى، پايدىسى ۋە دۇنيا ـ ئاخىرەتلىك بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈندۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

الله تائالا كىشىلەرگە چېقىلىشنى ۋە ئۇلارنىڭ مېلىنى ناھاق يەۋېلىشنى ھارام قىلدى. بىر ئادەم ئۈچۈن باشقا بىرىنىڭ مېلىنى يېيىش دۇرۇس بولمايدۇ. پەقەت مال ئىگىسى رۇخسەت قىلغان ۋە خۇش كۆڭۈللۈك بىلەن بەرگەندىلا ئاندىن دۇرۇس بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «بىر مۇسۇلماننىڭ مېلى پەقەت خۇش كۆڭۈللۈك بىلەن بەرگەندىلا ئاندىن ھالال بولىدۇ.» ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بىر مۇسۇلمانغا ھەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ قېنىنى تۆكۈش، مېلىنى ناھەق يەۋېلىش ۋە ئابرۇيىنى تۆكۈش ھارامدۇر.»

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 336 ـ بەت.

www.munber.org

ھەممىنى ياراتقۇچى اللە تائالا ئىنسانغا ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدىن ئۇلارنىڭ رۇخسىتىسىز يېيىشنى رۇخسەت قىلدى. بۇ تۇغقانلار اللە تائالا ئۇلۇغ كىتابى قۇرئان كەرىمدە ئاتىغان ۋە تۇرلىرىنى سانىغان كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ئاتىلار، ئانىلار، قېرىنداشلار، ھەمشىرىلەر، تاغىلار ۋە ھاماچىلاردىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يېقىن تۇغقاندارچىلىق مۇناسىۋىتى بار. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن يېيىش ئاردىكى مېھرى - مۇھەببەتنى ۋە يېقىنلىقنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدىن يېسە، تۇغقاندارچىلىق مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ، ئاردىكى قىيىنچىلىقنى يوقىتىدۇ، ئۆزئارا كۆيۈنۈشكە ۋە كەڭ قورساق بولۇشقا چاقىرىدۇ.

اللە تائالا يەنە دوستىنىڭ ئۆيىدىنمۇ رۇخسەتسىز يېيىشنى يولغا قويدى. چۈنكى، دوستلۇق تۇغقاندارچىلىقنىڭ ئورنىدا بولىدۇ. بىر دوستىنىڭ يەنە بىر دوستى ئۈستىدىكى ھەققى ناھايىتى چوڭدۇر. نۇرغۇن دوستلار بىر تۇغقان قېرىنداشلاردىنمۇ پايدىلىق بولىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغ ئىگىمىز اللە تائالا دوستلارنىڭ ئۆيلىرىدىن يېيىشكە رۇخسەت قىلدى، ئۆزئارا ئۈلپەتلىشىشنىڭ داۋام قىلىشى، دوستلۇق ۋە مېھرى - مۇھەببەتنىڭ ئورۇن ئېلىشى، مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى دىنىي قېرىنداشلىق ئالاقىسىنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىشى ئۈچۈن ئۇلارنى تۇغقانلارنىڭ ئورنىدا قىلدى. مانا بۇ، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كۆزلىگەن مەقسەتلىرىدىندۇر ۋە ئىنسانىيەتنىڭ ئۇلۇغۋار نىشانلىرىدىندۇر. اللە تائالا تولىمۇ راست ئېيتقان: ﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر﴾[1].

اللە تائالا مۆمىن بەندىلىرىنى باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرگەندە ئۆي ئىگىلىرىگە ئالدى بىلەن سالام قىلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى. بۇ ئىجتىمائىي گۈزەل ۋە يۈكسەك ئەخلاق بولۇپ، ئىسلام دىنى ئۇنى ئۆزلەشتۈرۈشكە چاقىرىدۇ ۋە سالامنى ئاشكارا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. چۈنكى، ئۇ مۆمىنىنىڭ سالامىدۇر، ئىسلام دىنىنىڭ شۇئارىدۇر. ئۇ مۆمىنلەر ئارىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتنى كۈچەيتىشنىڭ يولى بولۇپ، ئىسلام ئۈممىتى يەككە كىشىلىرىنىڭ ئارىسىدا ئىزچىل ئالاقە ئورنىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات اللە بىلەن قەسەمكى، سىلەر ئىمان ئېيتمىغىچە جەننەتكە كىرمەيسىلەر، بىر - بىرىڭلارنى دوست تۇتمىغىچە مۆمىن بولالمايسىلەر. مەن سىلەرگە ئەمەل قىلساڭلار بىر - بىرىڭلارنى دوست تۇتىدىغان بىر ئىشنى كۆرسىتىپ قويايمۇ؟ ئاراڭلاردا سالامنى ئاشكارا قىلىڭلار.»[2]

جاھىلىيەت دەۋرىدە كىشىلەردىن بىرى دوستىغا ياكى قېرىندىشىغا ئۇچراپ قالسا، ئۇنىڭغا: ئەتىگەنلىكىڭ نېمەتلىك بولسۇن، كەچلىكىڭ نېمەتلىك بولسۇن، اللە سېنى نېمەتدار قىلسۇن[3]... دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلاتتى. ئىسلام دىنى بولسا ئۇنىڭدىن ياخشى، ئۇنىڭدىن پاك ۋە چىرايلىق سالامنى ئېلىپ كەلدى. ئىسلام دىنى ئۇلارغا

---

[1] سۈرە ھۇجۇرات، 10 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.
[3] ئىمام ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.

«ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھى» دېگەندىن ئىبارەت شۇنداق ئېسىل ۋە يېقىملىق سۆز بىلەن قىلىنىدىغان مۇبارەك، پاك سالامنى ئېلىپ كەلدى. بۇ سالامنى اللە تائالا بەندىلىرىگە ئۆزى بەلگىلىگەن بولۇپ، مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەر ئۆيلەرگە كىرگەن چېغىڭلاردا ئۆزەڭلارغا (يەنى ئۆيدىكى كىشىلەرگە) اللە بەلگىلىگەن مۇبارەك، پاك سالامنى بېرىڭلار، (يەنى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەڭلار)﴾.

سالام اللە تائالانىڭ ئىسىملىرىدىن بىر ئىسىمدۇر. شۇڭا بىر مۇسۇلماننىڭ بۇ سالامنى تاشلاپ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى سالام سۆزلىرىنى قوللىنىشى ياكى ئۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان: خەيرلىك ئەتىگەن، خەيرلىك ئاخشام دېگەنگە ئوخشاش يېڭىدىن پەيدا بولغان سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئىشلىتىشى دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى، بۇ سۆز ئىبارىلەردە ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك دىنى ئىسلام مەقسەت قىلغان يېقىملىق، ئىنچىكە ۋە مېغىزلىق مەنىلەر يوق.

www.munber.org